

gedrukte uitgave
gesponsord door

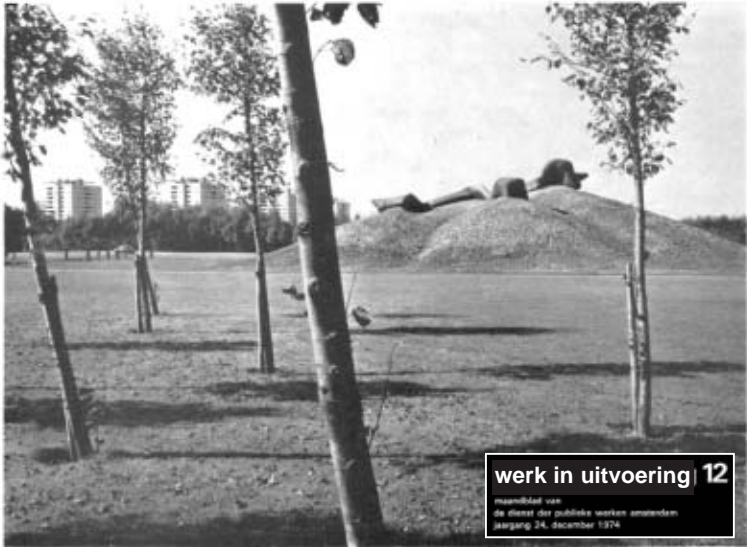

diensten en handelsmaatschappij
zaandam

Boven: Het monteren van de anhoudbare zware onderdelen van het stalen plastiek werd uitgevoerd door de afdeling Gereedsken Tensies (foto's L. Boersma)

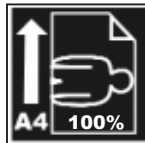
Onder: De rust is weergekeerd in het park. De heuvel moet nog met lage beplanting worden afgewerkt (foto J. Easba)

werk in uitvoering 12

maandblad van
de dienst der publieke werken amstendam
jaargang 34, december 1974

art. Helderse Courant d.d. 18 mei 1973
door Jac. Groot

kunst
&
stadswerk

geert lebbing
nesserdijk 406
3063 ne rotterdam
tel. 010-4334786
e. glebbing01@freeler.nl

Gemeente Amsterdam
Stadsdeel Geuzenveld-Slotermeer

DEEL 3
zojuist verschenen

geert lebbing
apart bekeken

wessel couzijn's GROOT LANDSCHAP
en de anderen

dit is een pdf van geert lebbing's boekje

apart bekeken
wessel couzijn: GROOT LANDSCHAP
en de anderen (1969-74)

een uitgave van stadsdeel Geuzenveld-Slotermeer
gedrukt in een oplage van 500 ex. sept. 2007
te bestellen bij Martijn de Graaf
t. 020 - 889 83 53
e. mdgraaf@geuzenveld.amsterdam.nl

Beste Mart,

Helaas, even voor je overlijden ontmoette ik je voor het eerst. En al zei je toen dat een boekje als dit voor jou niet zo nodig hoefde, ik vond dat het toch geschreven en 'bezorgd' moest worden.

Dat je de onstuimige motor was van de bronggieterij in Soest, dat wisten we. In beeldhouwerskringen zijn 'de Gebr. Joosten' nog altijd even legendarisch als fameus. En was het in 1962 toen ik met mijn leermeesters Huib Noorlander en Chris Elffers meemocht om in Soesterberg te gaan zien hoe Couzijn's Unileverbeeld -het grootste in Nederland in brons gegoten beeld ooit- daar in de steigers stond en met (toen nog o wonder) *argon arc* in elkaar gelast werd?

Het afgelopen jaar heb ik Couzijn's al even grote Sloterparkbeeld in de steigers laten sjoeren. Dat is nu van buiten en binnen grondig gerestaureerd. Zo bleek pas toen -en wel even anders dan we verwachtten- hoe ingenieus dat prachtbeeld eertijds is uitgevoerd. En daardoor: hoe gezond nog van lijf en leden, en dat na ruim 30 jaar!

Het lag dus voor de hand dat ik achteraf nog apart bekeken wilde hebben hoe (en door wie) mijn geliefde eertijds was gemaakt. Om tenslotte bij jouw ziekbed terecht te komen.

"Zonder Martin's vakmanschap en werkdrijf hadden de meesten van ons hun werk nooit uitgevoerd gekregen" zei beeldhouwer Ian Pieters me een paar dagen na je dood. Ik denk dat Couzijn hetzelfde gezegd zou hebben.

Dus toch een boekje.

In de eerste plaats over haar, daar op die heuvel. En dus ook (onder anderen) over jou.

Geert

december 2006/juli 2007

geert lebbing

apart bekeken

wessel couzijn's GROOT LANDSCHAP en de anderen

Als stadsdeel zijn wij blij met Groot Landschap, Couzijn's majestueuze cortenstalen beeld dat al sinds 1974 een (letterlijk) hoogtepunt is in ons mooie Sloterpark. Blij ook met de ondervonden belangstelling en steun waardoor dit imposante kunstwerk in 2006 in ere hersteld kon worden.

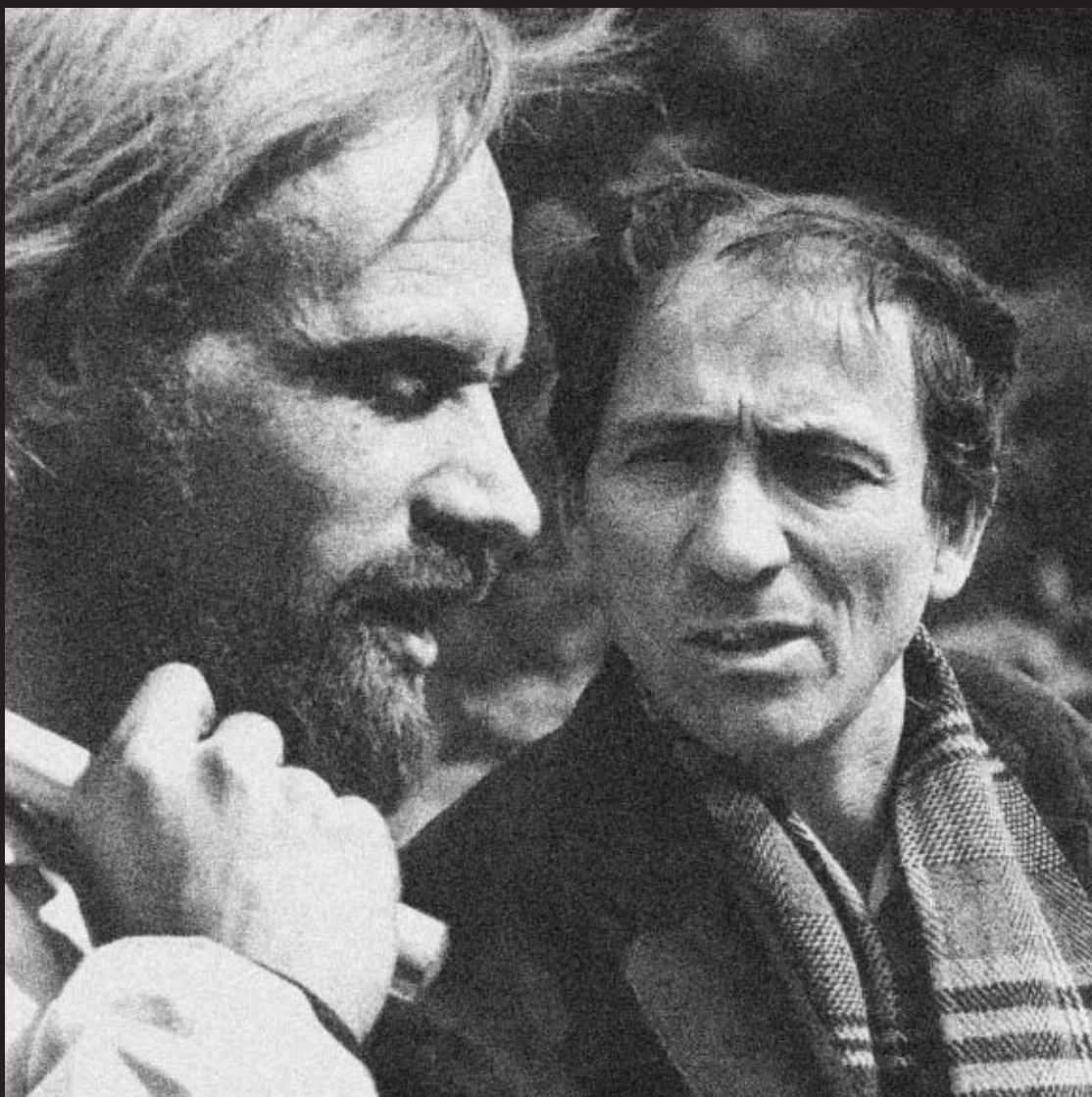
Couzijn's schepping is al eerder in twee gelijkvormige boekjes 'apart bekeken'. Na Lebbing's in 2005 uitgegeven pleidooi (om het toen nog zo heerlijk vervallen kunstwerk te restaureren) volgde een boekje, waarin de uitgevoerde restauratie 'apart bekeken' is. Van die tweede uitgave kon ik het eerste exemplaar aanbieden bij de feestelijke heronthulling in september 2006.

Met hetzelfde plezier bied ik de lezer nu dit derde deeltje aan. Want door naarstig speurwerk kan nu ook de tot nu toe ongekende ontstaansgeschiedenis in beeld worden gebracht. En daarmee Mart Joosten, de man die 'ons' Groot Landschap zo kundig en kunstig uitgevoerd blijkt te hebben. Bij dat speurwerk is bovendien Couzijn's voorwerk in beeld gekomen; met name het schaalmodel dat decennia opgeslagen lag en dat in zijn gepopnagelde aluminium uitvoering een even eigenzinnig als fijngevormd kunstwerk is.

Nu dat Groot Landschap een passende plaats heeft gekregen in het fonkelnieuwe bibliotheekgebouw op het Oosterdokseiland, terwijl 'ons' Groot Landschap weer in al zijn grootsheid in het Sloterpark genoten kan worden, nodigt dit boekje u uit voor een rondje Groot Landschap. Van de Sloterplas naar het Oosterdok (visaversa).

Tys de Ruijter

portefeuillehouder Kunst en Cultuur
stadsdeel Geuzenveld-Slotermeer

wessel couzijn's **GROOT LANDSCHAP**
en de anderen (1969-74)

hierbij

voor **Mart Joosten**

† 18 december 2006

en de anderen

"Men wil altijd weten hoe iets gemaakt is, in plaats van blij te zijn dat het er is". In het credo dat beeldhouwer en professor V.P.S. (Piet) Esser onder de titel 'De kop in 't rond' heeft nagelaten ¹, struikel ik over deze zin.

Men wilde immers *altijd* al weten hoe en door wie Couzijn's Groot Landschap eertijds -tussen 1969 en 1974- gemaakt is. Juist omdat '*men*' blij is dat *zij* (dit in alle opzichten grootse kunstwerk) *er* (op haar heuvel in het Amsterdamse Sloterpark) *is*. Blij ook dat zij in 2006 eindelijk -en met veler steun- gerestaureerd en in ere hersteld kon worden.

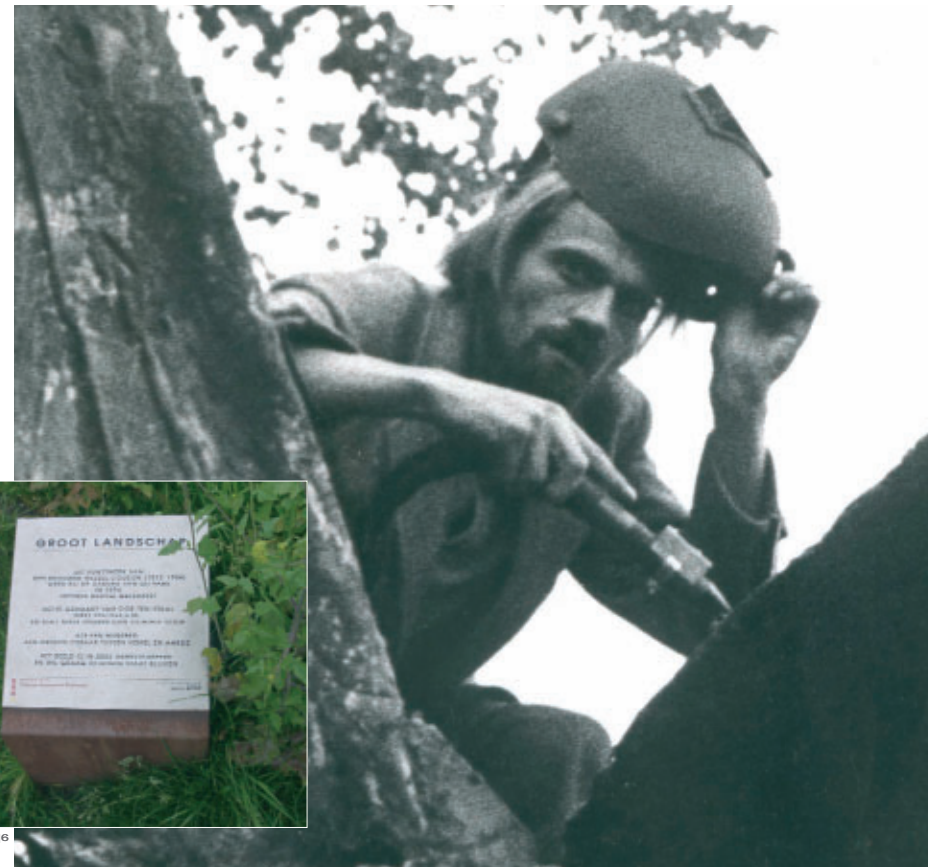
Moest er bij die restauratie gegist worden hoe zij 'in elkaar zat', door haar tot op het bot te opereren weten we daarover nu meer. Immers, eenmaal boven onze operatietafel opgeheven is er aan, onder, op, ja zelfs in haar lijf en leden gewerkt ². Waarbij we ons steeds opnieuw hebben verbaasd, zowel over de vernuftige constructie als over het fijngevormde plaatwerk, de perfecte lasnaden. En over de ijzersterke conditie van dit holle, bruin-geroeste, intensief bespeelde, nu 33 jaar oude cortèn-stalen prachtbeeld.

Hoe dat prachtbeeld gemaakt is, zo veel jaar later wilden we dat alleen al daarom nog te weten zien te komen. Waar ik hoopte het 'productieproces' nog gedetailleerd in beeld te kunnen brengen, op mijn speurtocht konden daarvan helaas niet meer dan enkele fragmenten worden teruggevonden. Daarom is dit boekje geschreven rondom een serie in Photoshop opgefritste foto's, die voor het merendeel niet eerder gepubliceerd zijn. En op de verhalen die 'de anderen' me verteld hebben.

Onder die anderen ontmoette ik, even voor zijn overlijden, Mart Joosten. En in hem de man die Groot Landschap eertijds voor Couzijn zo kunstig en kundig heeft uitgevoerd. Nu we dat weten zou ook zijn naam hier, in het Sloterpark, wat duidelijker mogen klinken. Wat mij betreft: op het in september 2006 onthulde tekstbordje kan best een passende tekstregel worden bijgegraveerd.

Geert Lebbing
oktober 2006 / juli 2007

onder de titel
Apart Bekenen
Wessel Couzijn's Groot Landschap
verscheen in juli 2005
een pleidooi
(om het beeld te herstellen)
en in augustus 2006
in ere hersteld
(de restauratie apart bekenen)

516

© kunst- & stadswerk

© kunst- & stadswerk

Wessel

Het is 16 mei 1969 als B en W van Amsterdam besluiten om aan Couzijn de opdracht te gunnen waarvoor hij al in 1957 was uitgenodigd, namelijk om voor het nieuwe Sloterpark een 'groot ligbeeld' te maken. Voor het schetsontwerp zal hij f 10.000 ontvangen, voor de uitvoering is in totaal f 160.000 beschikbaar ³.

Precies een jaar later -op 23 mei 1970- opent Galerie Espace de tentoonstelling 'Wessel Couzijn, beelden in landschap'. Het hier getoonde ontwerp laat zien hoe ver Couzijn dan al met zijn opdracht is gevorderd: het in aluminiumplaat uitgevoerde werkmodel is met zijn ruim 6,5 m. lengte zelf al zo groot dat het ternauwernood in de galeriezaal past, en is op zich al een indrukwekkend kunstwerk ⁴.

Hoe zich in dat tussenliggende jaar bij Couzijn de beeldvorming heeft ontwikkeld van het beeld dat later de titel Groot Landschap zal krijgen, en hoe de anders-geardheid daarvan (ten opzichte van zijn oeuvre kenmerkende dynamiek, zijn 'getourmenteerde' beeldtaal) te verklaren is, in alles wat ik tot nu toe over Couzijn's leven en werk onder ogen heb gehad wordt daarover niets onthuld. Dit in tegenstelling tot de uitvoering van 'Belichaamde Eenheid' (1959-1963). Daarover is veel meer bekend, ook omdat fotografen als Eva Besnyó, Bram Wisman en Edy de Jongh dit werk-in-uitvoering van alle kanten hebben gefotografeerd ⁵.

Zo niet bij Groot Landschap. Waar Pearl P. zich nog "barre tochten" herinnert met mensen van Publieke Werken door wat toen nog "ergens bij Osdorp"- een onmetelijke zee van zand en bouwkransen was, vertelt Hanna Mobach me over de potlood-schetsjes die Couzijn al eind 1968 maakte terwijl hij met haar over zijn ideeën over het Sloterparkbeeld sprak. En daarbij over zijn indrukken uit Marokko, waar hij dat jaar met Pearl, Carel Visser en diens vrouw Greet op vakantie was geweest. Die schetsjes heeft Hanna altijd bewaard ⁶.

Maar in die tijd zal ook het werk van Henri Moore meegetekend hebben in Couzijn's beeldvorming over Groot Landschap. Het is immers ook in 1968 wanneer de dan 70-jarige Moore met een grote overzichtstentoonstelling in Museum Kröller-Müller en met de Erasmusprijs geëerd wordt ⁷.

Had Couzijn zich al eerder in een gelijkgestemde beeldtaal uitgedrukt -zie zijn in 1967 in Toronto uitgevoerde 'Midsummernight's dream' ⁸- ik denk dat het dit soort 'verzamelde indrukken' zijn geweest die Couzijn hebben aangezet tot de eigen-gearde toonzetting en vormtaal waarin hij zijn grote 'Sloterplasbeeld' tenslotte tussen 1969 en 1970 heeft gecomponeerd.

Waardoor dat dat majestueuze beeld heeft opgeleverd dat, in de 'ijzersterke' uitvoering door Mart Joosten, sinds 1974 op een heuvel in het Sloterpark gedrapeerd ligt.

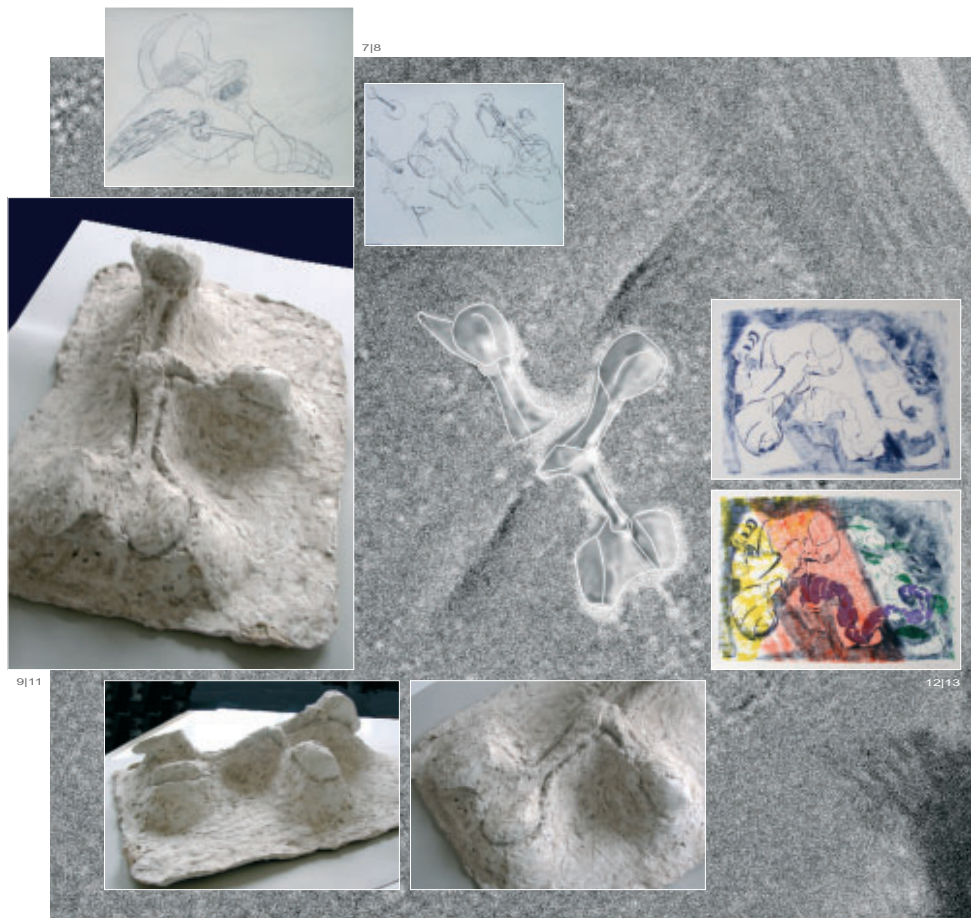
Al met al is de 'gipsmaquette' die ik in het atelier van Dineke Blom aantref een verrassende vondst ⁹.

Wat Couzijn hier met vluchtige schilfertjes klei geboetseerd heeft (het gips is daarvan afgevormd) is duidelijk gemaakt om zich de zelfgestelde opgave 'ligbeeld-op-heuvel' onder ogen te zien en door de vingers te laten gaan. Het is de enig nog bestaande plastische voorstudie die Couzijn voor Groot Landschap gemaakt heeft.

De twee zogenoemde blauwdruk-litho's die ik ook bij Dineke bekijk zijn uit 1970 en al vastomlijnder van vorm ¹⁰.

Het moet overigens deze gipsen voorstudie geweest zijn die Couzijn al zo snel na de formele opdracht, namelijk op 30 juni 1969, aan de gemeentelijke adviescommissie heeft kunnen laten zien. Even aannemelijk is dat B en W toen tot de uitvoeringsopdracht heeft besloten ¹¹.

Ook meen ik in deze voorstudie "dat gips" gevonden te hebben dat Mart Joosten bedoelde toen hij me vertelde over hoe Couzijn met hem voor het eerst over de uitvoering kwam praten. "Dat gips dat Bill toen had meegebracht had geen bodem. En voor de uitvoering -we hadden het toen nog over roestvrijstaal- was natuurlijk een veel concretere vorm nodig. Dus bedachten we hoe Bill's schetsontwerp het beste uitgewerkt kon worden, in dunne aluminiumplaat dus. Met die plaat kon hij door inknippen en buigen vormen. Net zoals hij vaak met papier en karton aan het werk was. En hij zou alles met popnagels in elkaar kunnen zetten".

Bill

"Wessel Couzijn was een klassiek kunstenaar. (...) Er ging kracht uit van zijn fragiele, maar indrukwekkende gestalte. Hij was één met zijn getourmenteerde beelden en later met de ijle bevlieging van zijn tekeningen".

In alles wat ik van Couzijn gezien, over hem gehoord en gelezen heb klinkt deze zin door. Museumdirecteur Rudi Oxenaar schreef hem op in de in 1986 verschenen monografie 'Wessel Couzijn beeldhouwer/sculptor' III.1.

Omdat die monografie er is, en er over Couzijn al zo veel meer gepubliceerd is (zie pag.16) wil ik hier volstaan met de alleszeggende foto's op deze pagina's.

En met de volgende -lange- zin.

Wessel Couzijn,

in 1912 in Amsterdam uit een kort joods huwelijk geboren, met zijn moeder in 1914 naar New York getrokken waar hij Bill wordt genoemd,

en waar hij als 3-jarige door polio wordt getroffen waarvoor hij vier jaar in ziekenhuizen verpleegd moet worden en waaraan hij levenslang een minder bruikbare arm overhoudt, die ondanks die handicap al als kind niets anders wil dan zijn handen toch te laten tekenen, later zelfs bootsen en beeldhouwen,

en dáárom op zijn 15e naar zijn grootouders in Amsterdam wordt teruggestuurd, waar hij op de Rijksacademie les krijgt, vanaf 1930 in de beeldhouwklas van prof. Jan Bronner, daar in 1936 de Prix de Rome wint die hem in staat stelt in Rome en Parijs te kunnen studeren en werken,

maar in Parijs door de oorlog wordt overvallen waarvoor hij begin 1941 naar de USA weet te vluchten,

waar hij gedurende de oorlogsjaren bij de KNSM als inkoper een vorm van zichzelf opgelegde dienstplicht vervult,

om na de oorlog in New York zijn werk als beeldhouwer weer op te pakken, bij de Arts Students League (onder vele andere kunstenaars) Pearl Perlmuter leert kennen met wie hij in december 1945 trouwt en met wie hij een jaar later naar Nederland terugkeert en in Amsterdam gaat wonen,

waar hij aanvankelijk natuurstenen beelden hakt, zoals de in Helmond geplaatste *Grote Badstoel* (1948-49), maar ook in gips en klei bootsert, en zijn eerste opdrachten uitvoert, zoals een zandstenen *bevrijdingsreliëf* voor Made (1948),

© kunst- & stadswerk

© kunst- & stadswerk

die in 1950 met zijn vrienden en beeldhouwers Shinkichi Tajiri, Ben Guntenaar, Carel Kneulman en Hans Verhulst de 'Groep A'dam' vormt,

en in 1951 onder het motto 'doorvaren' een ontwerp maakt voor het Rotterdamse *Koopvaardijmonument*, dat dan echter als te 'modernistisch' wordt afgewezen, maar dat veel later, in 1968, door Mart Joosten toch in roestvrijstaal wordt vergroot en dat tenslotte in 1974 in Vlissingen is geplaatst,

wiens bronzen beelden na 1950 steeds opener van vorm en expressie worden, vaak met 'vliegen' als thema, zoals b.v. *Gekluisterde Hartstocht* (1954-55) of *Rising Africa* (1961),

wiens ontwerp voor het internationale *Monument voor de onbekende politieke gevangene* (1952-53) bekroond wordt, maar evenmin uitgevoerd,

wiens werk tijdens de 30e Biënale in Venetië (1960) internationale erkenning en waardering oogst,

terwijl hij tussen 1960 en 1963 in een loods op de Weteringschans onder andere(n) werkt aan zijn enorme 'Unilever-beeld' (6x14x8m!), de bij de Gebr. Joosten in brons gegoten *Belichaamde Eenheid* (Corporate Entity) dat in 1963 in Rotterdam geplaatst wordt,

die medeoprichter, later directeur is van Ateliers '63 in Haarlem, waar hij (met anderen) een nieuwe generatie beeldhouwers opleidt,

wiens beelden na 1963 steeds 'getourmenteerder' van vorm en expressie worden, zoals het bronzen beeld met twee kamerschermen *Auschwitz* (1966),

en ook beelden in roestvrijstaal gaat maken, zoals het in Toronto geplaatste *Midsummernight's dream* (1967)

die in 1966 geëerd wordt met de David Roëllprijs, in 1967 met de Staatsprijs voor Beeldende Kunst en Bouwkunst,

die eind 1969 met Pearl P. naar een boerderij bij Deventer (Heeten) was verhuisd, echter sinds 1972 niet meer met haar samenleefde en in 1978 scheidde,

en die zich na 1974 nog vrijwel uitsluitend heeft willen wijden aan een indrukwekkend oeuvre potloodtekeningen,

maar ook nog enkele opdrachten voor buitenbeelden heeft aanvaard en uitgevoerd, zoals voor Eindhoven (1978-81), Arnhem (1980), Haarlem (1982)

die al lang in Dineke Blom een nieuwe levenspartner had gevonden met wie hij in 1983 was gehuwd,

en die in 1984 op 71-jarige leeftijd in Haarlem overleed

is de maker van *Groot Landschap* (1969-74).

Bart (onder anderen)

"We waren zijn handen" zegt Bart van de Weijer.

In hem heb ik de man gevonden die Couzijn heeft geassisteerd bij maken van het gepoepnagelde aluminium ontwerp, het zogenoemde schaalmodel. Waarvan we nu weten dat dat door Mart Joosten is gebruikt om het cortēnstalen Groot Landschap uit te voeren.

Aan dat model hebben ze vanaf medio 1969 tot mei 1970 gewerkt. Niet -zoals we nu ook weten- in 'een boerderij bij Deventer', maar in Couzijn's atelier op het Amsterdamse Borssenburgplein, een voormalig electriciteitsgebouw dat hij sinds april 1965 met Carel Visser heeft gedeeld ¹².

Met dat 'wij' bedoelt Bart ook Jan Goossen, Onno de Ruijter, Dick van de Linden en Renée Hagedoorn, beeldhouwers die in de jaren 1950-60 op de Kunstnijverheidsschool bij Ben Guntenaar studeerden. Op hen deed Couzijn vaak een beroep om hem in zijn atelier te komen helpen. Soms voor een paar dagen, maar meestal voor veel langere perioden. Zo werkten Bart, Jan en Dick jarenlang 'op afroep' in de reusachtige bouwkeet, die Couzijn op de Weteringschans geplaatst had weten te krijgen om *Belichaamde Eenheid* in was te kunnen boetsen, het gigantische beeld dat later bij de Gebr. Joosten in Soest in brons gegoten is en dat in juni 1963 geplaatst werd voor het toenmalige Unilevergebouw in Rotterdam.

Maar er waren meer 'anderen' die Couzijn regelmatig assisteerden. Pearl, natuurlijk, "Bill's echt-, vak- en werkgenote met wie we vaak op de steigers stonden". En Nol Kneulman, neef van beeldhouwer Carel Kneulman, en specialist in het maken van draagconstructies (armaturen). En natuurlijk Mart Joosten, die "alleskunner" die wist-of anders wel uitvond- hoe "dit soort krankzinnige klussen" uitgevoerd kon worden. En daar zelf in overall aan meewerkte.

Zo had hij voor het 'Unileverbeeld' bedacht hoe dat enorme beeld op ware grootte (hangend en in was op plexiglas) geboetseerd kon worden. En dat gevaarte zelf deel voor deel in gips en chamotte afgevormd en naar Soest vervoerd. Waar het tenslotte door hem (en anderen) a cire-perdue (in 60 stukken) in brons is gegoten, in elkaar is gelast, en op de boot naar Rotterdam is gezet ⁵.

Terug naar het Borssenburgplein.

Het aluminium schaalmodel dat daar onder de handen van Couzijn en van de Weijer ontstaat "moest (weliswaar) een goed nameetbaar werkmodel zijn", maar is evenzeer een opzichzelfstaand (autonoom) kunstwerk. Dat -net als het 'echte' Groot Landschap- zijn sterk gespannen vormtaal dankt aan de eigenzinnige manier waarop "we toen met plaatmateriaal hebben staan boetsen".

Waar Couzijn ook gedacht zal hebben aan de vorm en uitdrukking van vliegtuigvleugels was zijn opgave echter complexer, namelijk om de (vlakke) plaat handmatig in veel willekeuriger en beweeglijker vormen te buigen, te plooiën en in elkaar te zetten.

Daarover zal Mart later zeggen: "Bill wilde dat die plaat in zijn vorm viel zoals een jas om je lijf gesneden wordt". En omdat ik vaak heb gezien hoe patronen worden getekend, geknipt, uitgelegd en ingenomen weet ik wat hij bedoelt.

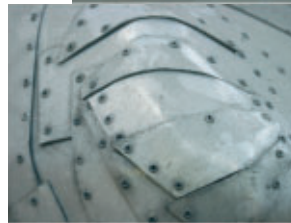
Of op het Borssenburgplein aan de hand van een (welke?) voorstudie gewerkt is, Bart kan zich dat niet meer herinneren. Wel dat er vaak dagenlang met vellen papier en karton naar de bedoelde vorm gezocht werd. Hoe Couzijn daar als een tovenaarsmeester boetseerde, totdat hij wist hoe de metaalplaten geknipt en gevormd moesten worden. En hoe dit beeld "zó doende aardig op zijn pootjes terecht kwam". En die duizenden gaatjes en klinknagels, "ja, die zitten ook nog in mijn kop geklonken".

Het is dit schaalmodel dat in 1970 in Galerij Espace zijn première beleefde. En dat in 1986 voor het laatst te zien is geweest, namelijk op Couzijn's grote overzichtstentoonstelling in Kröller-Müller. Sindsdien was het in Nieuw-Vennep opgeslagen, wachtend op een nieuwe bestemming.

Die bestemming is nu gevonden. In het verlengde van de 'Operatie Groot Landschap' is de gemeente Amsterdam in gesprek geraakt met Adèle Couzijn, die dit werk van haar vader genereus heeft aangeboden om permanent te worden tentoongesteld in het gloednieuwe OBA-gebouw van architect Jo Coenen. Daar, op het Oosterdokseiland, is dit beeld sinds juli 2007 (onder andere) te belevén.

20/23

19
18

Mart

Was de naam van een zekere Martin uit Andijk ooit wel eens genoemd, het was Ben Joosten die me veel later verzekerde dat het jazeker zijn broer Mart was geweest die dat 'Sloterplasbeeld' gemaakt had, jazeker, in Andijk.

Mart Joosten. In beeldhouwerskringen is die naam nog net zo bekend en legendarisch als 'de Gebr. Joosten', bronsgieterij A Cire Perdue te Soest. Die Mart(in) blijkt dus de uitvoerder van Groot Landschap te zijn. Zoals hij ook voor andere beeldhouwers beelden in staal, roestvrijstaal en hout blijkt te hebben uitgevoerd. Hem wil ik leren kennen.

Marthaniel Nico Roelof, in 1932 in Gorkum geboren, is de tweede zoon in het kinderrijk gezin van wagenmaker Egbert Joosten en Johanna Kuiper: broer Ben is ouder, na Mart worden Roel, Annie, Egbert, Ellie, Marchien, Niek, Herman en Johan geboren. In 1955 verhuist het gezin naar Velp, in een huis naast de bronsgieterij van Dick Grosman.

Dan werkt Mart als timmerman bij de Arnhemse Scheepsbouw Mij, waar Ben een administratieve baan heeft. Maar al gauw gaat hij in buurman's gieterij werken, waar hij zich in de kortste keren tot een vaardig en gezien beeldengierter ontplooit. Wanneer Grosman zijn bedrijf in 1957 beëindigt wagen Mart en Ben de sprong; in de Arnhemse Kerkstraat beginnen ze hun eigen bronsgieterij, met hun zwager Gerard de Groot als compagnon.

Het is deze Fa. M.N.R. Joosten waar Couzijn in 1958 voor het eerst een van zijn beelden laat gieten. Deze gieterij groeit zo snel uit zijn jasje dat 'de Gebr. Joosten' al in 1959 naar Soest verhuizen. Hier, in een voormalige speelgoedfabriek aan de Smitstraat, ontwikkelt zich de legendarische bronsgieterij, waarvan Mart de onstuimige motor en alleskunner is, waarin ook alle andere broers mee gaan werken, waar personeelsleden vrouwen en zwagers worden, waar beeldhouwers komen meewerken om het vak te leren, waar het gieten (in de dan nog weinig toegepaste à cire perdue techniek) al doende verder wordt ontwikkeld, waar nieuwe methoden worden uitgebroed om steeds grotere en ingewikkelder beelden (goedkoper) in brons te kunnen gieten. En waar, zo wil ook een legende, prinses Beatrix meer dan eens in het keukentje aanschoof om haar koffie door tante Cor in een speciaal kopje aange-reikt te krijgen.

24|25

26
27

© kunst- & stadswerk

29
30

© kunst- & stadswerk

In deze ambachtelijke broed- en werkplaats zullen in de loop der jaren ontelbare beelden worden gegoten van vooraanstaande kunstenaars, zoals Mari Andriessen, Henri Etienne-Martin, Lotti van der Gaag, Titus Leeser, Pearl Perlmutter, Ian Pieters, Piet Slegers en talloze anderen. In enkele jaren groeit 'de Gebr. Joosten' uit tot een van de meest succesvolle beeldengierterijen in West-Europa, mede dankzij de faam die met de uitvoering van Couzijn's 'Unilever-beeld' geogst wordt. Belichaamde Eenheid (1963) is dan immers niet alleen in artistiek opzicht spraakmakend toonbeeld van nieuwe beeldhouwkunst, maar ook van het lef en vakmanschap waarmee Couzijn en Mart met elkaar samenwerken.

Terwijl het er in deze gieterij dus in alle opzichten heet aan toe gaat wil Mart ook nog eens (grote) beelden in 'nieuwe' materialen kunnen uitvoeren, zoals in roestvrijstaal. Een deel van de gieterij wordt als plaatwerkerij/lasserij ingericht. Waar-na de nodige oefening- ook het plan wordt gesmeed om Couzijn's (afgewezen) ontwerp voor het Koopvaardij-monument (uit 1951) alsnog te vergroten tot het ruim 5 meter hoge roestvrijstaal beeld dat in 1974 een passende plek zal krijgen op de Boulevard in Vlissingen. Aan de uitvoering van dat monumentale beeld zal Mart vanaf 1967 ruim anderhalf jaar lang in z'n eentje werken en -hoe tekenend voor hun persoonlijke en zakelijke relatie- voor gezamenlijke kosten ¹³.

Ondanks alle faam en succes, langer dan tien jaar houdt dit bruisende beeldenbedrijf geen stand. Aan het eind van de jaren zestig is niet alleen het aantal gietopdrachten sterk afgenomen, ook de gemeente Soest wil dan een bouwplan realiseren waarvoor de gieterij moet wijken.

Eind 1971 wordt de onderneming opgeheven. Dan gaan de gebroeders Ben, Mart, Roel, Egbert en Herman, hun zwagers Gerard de Groot en Theo van Schie en personeelsleden als Jan Hazelaar uit elkaar; en elk hun eigen weg ¹⁴.

Mart, dan 39 en fervent zeiler, heeft dan net de opdracht op zak om voor Couzijn Groot Landschap uit te voeren. In Andijk vindt hij wat hij voor die klus nodig heeft: een boerderij met een flinke bollenschuur. Pal aan het IJsselmeer. Hier begint hij opnieuw. Ver van Soest. En (onder anderen) in zijn eentje.

Mart

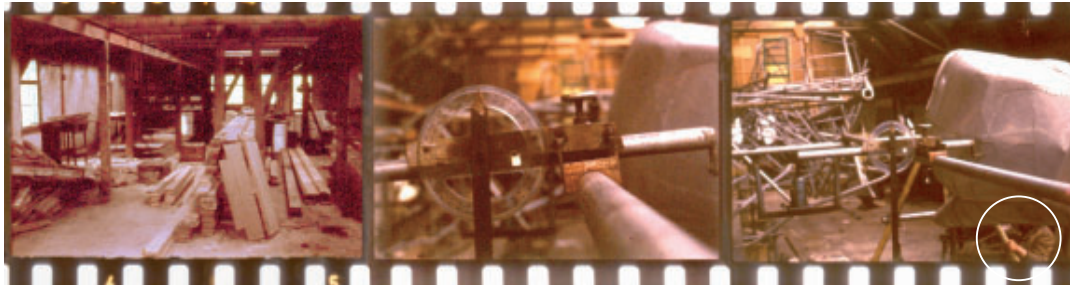
Andijk. Daar was André Volten (1925) toch geboren?

Mart's Andijkse vrienden Wil Willemsen en Rob en Olga Wagter -ze wonen gedrieën al tientallen jaren in het Groningse Vierhuizen- wijzen me de weg: Dijkweg 130, nu 164.

Hier, pal achter de IJsselmeerdijk en onder de robuuste toren van de gereformeerde kerk -uit 1930 van architect Egbert Reitsma- loop ik een erf op, een schuur binnen. Aan de weggesloopte zolder en de restanten van een kraanbaan zijn Marts sporen nog steeds af te lezen. Om Groot Landschap hier uit te kunnen voeren heeft hij deze schuur dus eerst moeten verbouwen. Daarna heeft hij hier vanaf mei 1972 tot in de herfst van 1974 aan dat karwei gewerkt.

31
32

Terwijl hij in de aangrenzende boerderij woonde met zijn toenmalige partner Wil, in Rob en Olga bevriende burens (en zeilmaats) had en ook Bart van de Weijer naar Andijk verhuisd was. En dus in de buurt om zondig met Mart mee te kunnen werken ¹⁵.

Wat ik echter vooral wil weten is hoe Groot Landschap eertijds is vergroot. Bij de enig teruggevonden dia's blijft het immers gissen. En ik had Mart niet langer willen doorvragen over "Bill's model, dat ik dus naar 22 meter moest vergroten en in die stugge staalplaat gevormd moest zien te krijgen. Natuurlijk werden eerst de buisframes gelast. Die werden rondom een lange as gemaakt, die met het model in een zelfde stand kon worden gedraaid. Als een kip aan het spit".

"Daarbij had ik een zelfbedacht meetapparaat gemaakt. Dat moet overlans over rails gerold hebben. In elk geval kon ik het model daarmee punt voor punt afgetasten en inmeten, in drie richtingen. En die punten dan 1:4 overzetten naar het frame waaraan ik werkte. Eigenlijk heel eenvoudig".

Ik kan het me haast niet voorstellen, zo'n immens buizenstaketsel dat draaiend wordt ingemeten, vergroot, gebogen en ondertussen deel voor deel in elkaar gelast. Maar hoewel ook zij ook niet meer precies weten hoe die (vergotings-) vork in de steel zat, Hanna Mobach en Bart van de Weijer gebruiken allebei exact dezelfde woorden: "Als een kip aan het spit. Zo liet Mart zijn werk draaien". Het vergroten, het moet dus ongeveer zo gegaan zijn.

© kunst- & stadswerk

Had Bart de eerste maanden vaak meegewerkt, het vormen en aflassen van de 'plaatbekleding' is een karwei dat Mart alleen aan zijn eigen handen toevertrouwt. "Dat ging zoals een kleermaker een pasmodel maakt," heeft hij verteld.

"In het frame zaten alle vaste punten; elk plaatstuk werd eerst door inknippen en buigen voorgevormd, en om het frame heen gepast. Pas als de grote vorm van zo'n plaatdeel naar mijn zin was werd het op een vast (vertrek-)punt op het frame aangelast. Daarna werd het om andere vaste punten heen verder in zijn vorm geplooid. Met takels en staaldraad, maar ook wel met een voorhamer. Door plaat zo in zijn eigen spanning te forceren krijg je een heel sterke vorm, zowel visueel als constructief. En zo wilde Bill het hebben".

Kwam Couzijn vaak kijken hoe het karwei opschoot? "Veel minder dan we gewend waren, hij wist dat het onder mijn handen wel zou worden zoals hij wilde. En was ik in die tijd erg eenzaam, hij was toen aan het scheiden".

In het najaar van 1974 is de klus geklaard; het beeld wordt in drie delen, variërend van 1 tot 3 ton, op diepladers getakeld, over de dijk naar Enkhuizen gemanoeuvrerd, daar op een dekschuit gezet die door een sleepboot over het IJsselmeer (tot in de Sloterplas?) gevaren zal worden.

Hoewel dit transport over water even 'exceptioneel' moet zijn geweest als dat van het Unileverbeeld, déze vaartocht is niet door professionele fotografen gevolgd; helaas moeten we het hier dus ook zonder beelden doen ¹⁶.

33

© kunst- & stadswerk

In het decembernummer 1974 van Werk in Uitvoering, het maandblad van de Dienst Publieke Werken schrijft B. Staal over "de grootste allure, niet alleen in kracht maar ook in fijnheid en gevoeligheid" en over de indrukken die het dan pas geplaatste Groot Landschap op hem (en anderen) heeft gemaakt. De daarbij gepubliceerde foto's laten ons, ruim 30 jaar later, zien hoe het kunstwerk eertijds geplaatst is; ook: hoe maagdelijk het er dan nog in de westelijke tuinsteden uitziet. En aan het materieel: hoe lang geleden die 33 jaar geleden is ¹⁷.

Is Groot Landschap nog officieel onthuld? Mart: "Ik dacht van niet, Amsterdam ging in die tijd niet erg goed om met kunstenaars, en tussen Bill en Publieke Werken boterde het toen al helemaal niet zo".

Toespraak bij de feestelijke heronthulling van Groot Landschap op 15 sept. 2006

Dames en heren,

We mogen best zéér gelukkig zijn met het herstel van dit belangrijke werk van beeldhouwer Wessel Couzijn. Ik denk dat hij op dit moment, 22 jaar na zijn dood, met tevredenheid op dit alles neerziet.

Ik wil hier enkele woorden wijden aan zijn grote belang voor de Nederlandse cultuur.

Wessel Couzijn was één van de belangrijkste Nederlandse kunstenaars na de tweede wereldoorlog; hij heeft een zéér herkenbare bijdrage geleverd aan de vernieuwing van de beeldhouwkunst in die laatste periode van de 20ste eeuw.

Toen hij na de tweede wereldoorlog, in 1946, vanuit Amerika weer in ons land terugkeerde maakte hij aanvankelijk in steen gehakte beelden. Ik herinner me nog heel goed hoe zijn *Badstoel met twee mensen*, die toen enige tijd voor de nieuwe vleugel van het Stedelijk Museum stond, door zijn opvatting ten opzichte van de traditionele beeldhouwcultuur, al een fascinerende doorbraak te zien gaf.

Direct daarna ging hij in ijzer en brons werken; dus niet meer hakken in steen maar boetsen, gieten en lassen. Zijn taal werd minder naturalistisch maar tegelijkertijd veel expressiever.

Toen Couzijn in 1958 zijn eerste solotentoonstelling had in de Rotterdamse Kunstkring mocht ik de catalogus ontwerpen, op de omslag kwam het beeld *Vliegend* uit 1957; een onderwerp dat hij meerdere malen verbeeldde.

In 1960 ontstond het grote *Belichaamde Eenheid* voor het hoofdkantoor van Unilever in Rotterdam. Het was toen één van de grootste werken in de openbare ruimte in ons land. Het werd veel later zorgvuldig herplaatst naar het nieuwe hoofdkantoor van de architect Jan Hoogstad waar het, in al z'n expressiviteit, eigenlijk nog beter tot z'n recht komt.

In 1966 kreeg Couzijn voor zijn oeuvre de David Roëll Prijs, toen de belangrijkste prijs voor beeldende kunst in ons land. Ik prijs me gelukkig dat ik ook toen weer de publicatie vorm mocht geven.

In die jaren ontstonden ook zulke aangrijpende beelden als *Het Bed*, *Rendez-vous van tafel en stoel*, en *Auschwitz*, die een grote indruk op ons maakten.

Het werk waar we nu voor staan kent een lange geschiedenis en met deze renovatie is daar weer een hoofdstuk aan toegevoegd. Al aan het eind van de jaren vijftig kreeg Couzijn de eerste contacten, doch door geldgebrek werd deze opdracht uitgesteld tot hij in 1969 een voorstel maakte dat werd uitgevoerd, en in 1974 werd geplaatst. Het was toen precies zo als vandaag de dag: dit soort processen heeft een traag verloop.

Dit beeld is *Groot Landschap* genoemd en we kunnen ons voorstellen waarom het die naam kreeg. Het is als een kunstmatig imposant heuvelland dat zich verheft op dit grote veld. Voor Couzijn was het in z'n ontwikkeling een opmerkelijk op zichzelf staand werk; het is gladder en sensuëler als je het vergelijkt met ander werk uit diezelfde tijd; een vormtaal die je ook wel in enkele van z'n etsen uit die periode terugziet. Daarom heb ik er zelf altijd iets anders in gezien, meer een neergedaalde wolkenformatie rond de top van een heuvel.

Het mooiste van abstraherende expressieve kunst is immers, dat iedereen erbij kan wegdromen met andere gedachten.

Ik hoop dat u straks, als het Stedelijk Museum weer open gaat op de oude plek, de kans krijgt om andere beelden van Wessel Couzijn te gaan zien; dat museum heeft enkele van de mooiste en aangrijpendste werken in z'n collectie.

Tot slot, allen die hebben bijgedragen aan deze actie verdienen onze waardering voor hun inzet; laat ik vooral Geert Lebbing noemen en de deelraad die het belang ervan heeft ingezien.

Ik wens Groot Landschap een lang nieuw leven toe.

Wim Crowwel

met dank aan

Dit boekje kon onder auspiciën van stadsdeel Geuzenveld-Slotermeer verschijnen dankzij KTL diensten en handelsmaatschappij (Ferry Theunisse), die de drukkosten welwillend voor zijn rekening nam.

interviews

Op mijn speurtocht naar de ontstaansgeschiedenis van Couzijn's Groot Landschap ontmoette ik, twee maanden voor Mart's overlijden, in het Franse Saint-Victor-la-Coste het keramisten-echtpaar

Mart en Marianne Joosten-Langeberg

Mart was toen al ernstig ziek. Voor hem komt dit boekje helaas te laat.

Ook dank ik 'de anderen' voor hun medewerking en informatie, met name

Dineke Blom, beeldend kunstenaars en weduwe van Couzijn

Adèle Couzijn, dochter van Couzijn en

Pearl Perlmutter, beeldhouwster, Couzijn's ex-echtgenote

Ben en Emmy Joosten-Eerdmans, beeldend kunstenaars

Hanna Mobach, beeldend kunstenaars, vriendin van Couzijn en Mart Joosten

Onno de Ruijter beeldhouwer, lang geleden Couzijn's assistent

Olga en Rob Wagter, vrienden van Mart Joosten

Bart van de Weijer, beeldhouwer, lang geleden Couzijn's assistent

Wil Willemsen, ex-partner en vriendin van Mart Joosten

literatuur (o.a.)

1 Wessel Couzijn beeldhouwer/sculptor, uitgave in de serie Monografieën van Nederlandse Kunstenaars, Openbaar Kunstbezit 1986

2 K.E. Schuurman: 'Wessel Couzijn', uitgave in reeks Bildende Kunst und Baukunst in den Niederlanden, Meulenhoff 1967

3 Ch. Wentinck: De moderne beeldhouwkunst in Europa, 1958

4 Amsterdams Beeldenboek, AFK 1996

5 Wilma Jansen: 'Kunstopdrachten van de Rijksgebouwendienst', uitg. 010, 1995 (cat.nrs. 0003A, 0232A, 1084)

6 Cor Blok ea: 'Kunst en Omgeving', uitg. Kunst en Bedrijf 1977, pag. 119

7 Dialoog Kunst en Gebouw, uitg. Bouwcentrum 1970

8 V.P.S. Esser, uitgave in de serie Monografieën van het Sculptuur Instituut, Waanders Uitgevers, 2006

9 Prof. dr. A.M.W.J. Hammacher: 'Beweging in brons', in druk verschenen rede bij onthulling Belichaamde Eenheid, Rotterdam 1965

10 Liesbeth Jans en Felix Villaneuva: 'A Cire Perdue', Soest 1993

11 Artikel van B. Staal in Werk in Uitvoering, dec. 1974, met foto's van G. de Bruyn, L. Boers en J. Exalto (zie binnenzijde omslag)

12 Artikel van Jan de Werd in Studio, mei. 1975, met foto's van Edy Posthuma de Boer

13 Artikel van Jac de Groot in de Helderse Courant van 18 mei 1973 (zie binnenzijde omslag)

archieven

- Sculptuur Instituut Scheveningen (Alexandra Laitempergher)
- Gemeentearchief Amsterdam (hr. Versepud)
- Bureau Kunsthistorische Documentatie, BKD, den Haag
- Privé fotoarchief van Pearl Perlmutter

foto's

Zie binnenzijde omslagflap

De hierna genoemde catalogusnummers sluiten aan op de aan Couzijn gewijde monografie (tit. 1)

noten

1 De volledige tekst 'De kop in 't rond' is te lezen in de aan Esser gewijde monografie (lit. 8). Voor citaat zie aldaar pag. 52.

2 Zie Apart Bekeken deeltje 7.2 'in ere hersteld', waarin onder meer ook foto's van de inwendige constructie te zien zijn.

3 Het door wethouder Polak ondertekende BenW-besluit 708/10PW1969 betreft de opdracht tot het maken van een **schetsontwerp**. Daarbij worden de beschikbare uitvoeringsbudgetten (incl. plaatsingskosten) als randvoorwaarden opgesomd: f 100.000 uit het Sloterparkkrediet, f 60.000 %-regeling omliggende tuinsteden. Waar in Couzijn's monografie op pag. 33 te lezen is dat 'deze oude opdracht nog van eind jaren 50 dateerde', in de uitgave Kunst en Omgeving (lit. 6) wordt 1967 als aanvangsjaar genoemd.

4 Het aluminium werkmodel -cat. B95b- meet h.1,6xl.6,6xb.3,6m. Daarover is destijds bericht, o.a. door Fanny Kelk in Het Parool van 28-05-1970, door L. Tegenbosch in de Volkskrant van 16-06-1970.

5 De meeste foto's die ik o.a. bij Pearl Perlmutter en het Sculptuur Instituut mocht bekijken hadden de uitvoering van 'het Unilever-beeld' tot onderwerp. Daarmee is in Couzijn's monografie een illustratieve pag. 49 gemaakt. Net als op pag. 4 van 'Beweging in brons' (tit. 9) is daar iets te zien van de uitvoerings-, transport- en plaatsingswerken. En van de mensen die daarbij betrokken waren.

6 Hanna Mobach (1934), keramiste/beeldhouwster, jarenlang met zowel Couzijn als met Mart Joosten bevriend.

7 Zie foto op pag. 6.

8 Midsummernight's dream, 1967, liggend beeld in roestvrijstaal en beton, geplaatst in het High Park te Toronto, cat. B91.

9 Dit gips -cat. B95a- meet h.22,5xl.72xb.50 cm. Zie foto's op pag.5.

10 Beide litho's worden in Couzijn's monografie 'blauwdrukken' genoemd, cat. L24a en L24b. Een ervan is een vierkleurenlitho, zie foto's op pag.5.

11 Op de z.g. stamkaart van het Stedelijk Museum staat vermeld: "ontwerp goedgekeurd 30.6.1969 (verslag comm.v.d.vies 30.6.69)". Dat verslag bleek bij het Gemeentearchief helaas niet beschikbaar.

12 Zie K.E. Schuurman (lit. 2), p20. Het gebouw bestaat nog steeds.

13 Het archief van brongietterij Joosten 1957-72 is ondergebracht bij het Sculptuur Instituut. In de daarin aangetroffen -nog handgeschreven!- boekhouding zijn Marts urbesteding en kosten nauwkeurig bijgehouden, de lonkosten blijken niet te zijn doorberekend.

14 Voor Mart's 'levensbeschrijving' maakte ik o.a. dankbaar gebruik van het verhaal 'Hoogtijdagen voor het à cire perdue-gieten in Nederland' door Felix Villaneuva (lit. 10).

15 Uit die Andijkse tijd herinnerde Mart zich een in zijn ogen denigrerend krantenartikel, dat kon worden teruggevonden, n.l. in de Helderse Courant (lit. 13).

16 Het amateurfilmpje dat Olga Wagter wel van het transport heeft gemaakt bleek te erg beschadigd om nog leesbare beelden te kunnen laten genereren.

17 De foto's zijn afkomstig uit het genoemde artikel in Werk in Uitvoering, zie binnenzijde omslag (lit. 11).

APART BEKEKEN

is een
reeks schrijffjes
die om de
één of andere reden
gewijd zijn aan
kunstwerken in de (semi-) openbare ruimte

GROOT LANDSCHAP EN DE ANDEREN

is nummer
7.3

oplage
500 exemplaren
waarvan 100 genummerd
dit is nr.

copyright 2007 © geert lebbing

Alle rechten op de inhoud van deze uitgave zijn uitsluitend voorbehouden.
Niets van deze uitgave mag worden vervoerd, verspreid, en/of openbaar gemaakt zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur.